

Prof. Daniel G. Van Slyke:

A víz megáldásának szertartása: múlt és jelen

Antiphon 8:2 (23), 12-23*

A jelen értekezés összehasonlítja és szembeállítja a misén kívüli vízszentelés jelen szertartását annak közvetlen előzményével, abban a perspektívában, hogy vázolja a nagy változásokat, melyek a római rítus áldásaiban a II. vatikáni zsinat által előhívott liturgikus megújulás során végbementek. Mivel rituále áldásai között korábban a legfontosabb a vízszentelés volt, ennek szertartása mintegy kulcs ahhoz, hogy tanulmányozzuk a szerkezeti és teológiai különbségeket a jelenlegi és a II. vatikáni zsinatot megelőző áldások között.

A római liturgikus könyvek áldásai a tridenti zsinat után

A tridenti zsinat irányelveit követően a római rituálét (*Rituale Romanum*) revideálták, és azt V. Pál pápa 1614. június 17.-én tette közzé. A revideált rituále csupán 18 nem fenntartott áldást tartalmazott, vagyis olyanokat, melyeket bármely pap vagy püspök megadhatott. Közülük az első az *Ordo ad faciendam aquam benedictam*, vagyis a vízszentelés volt. Ezeket az áldásokat tizenegy olyan áldás követte, mely a püspök számára volt fenntartva, így az áldások száma összesen 29.

Rövid, de fontos általános szabályok nyitották meg a VII. fejezetet, vagyis a rituále áldásait tartalmazó szakaszt, így ezek közvetlenül megelőzték a víz megáldásának rendjét. A szabályok előírták, hogy mindegyik áldást a következő dialógussal kell kezdeni:

V) *Adjutorium nostrum in nomine Domini.* (A mi segítségünk az Úr nevében.)

R) *Qui fecit caelum et terram.* (Ki a mennyet és a földet alkotá.)

V) *Dominus vobiscum.* (Az Úr legyen veletek.)

R) *Et cum spiritu tuo.* (És a te lelkeddel.)

Azután, mondják a további szabályok egy vagy több könyörgést kell mondani, mely az egyes áldásfajták szerint különböző. Minden áldás a szenteltvízzel való meghintéssel, és ha elő van írva, tömjénezéssel végződik; ezek csendben történnek. Így a Trident utáni áldások fővonala azonos volt: a megnyitó dialógus után áldó könyörgés vagy könyörgések, majd a szenteltvízzel való meghintés. Gyakorlatilag ezekből a részekből állt a rituále valamennyi nem-fenntartott áldása, kivéve az elsőt, melyről most beszélünk. A víz megáldása ugyanis nem úgy végződött, hogy a vizet is meghintették volna. Viszont ez az áldás összetettebb volt, mert só is használtak benne, ahogy ezt alább megtárgyaljuk.

Mivel a szenteltvíz szükséges volt minden áldáshoz, a víz megáldásának elsőbbsége volt a római rituále áldásai között. Ennek megfelelően foglalta az áldások fejezetének első helyét foglalta el a rituále valamennyi kiadásában, egészen a II. vatikáni zsinatig. E rituále szerint a szenteltvizet a templom kapujában is őrizték, és használták a beteglátogatásnál és temetésnél is. Amint a rubrikák kifejezetten előírták, a hívők hazavihettek belőle, és meghinthették vele beteg családtagjaikat, barátait, otthonaikat, földjeiket, szőlőiket, stb. és naponta meghinthették vele önmagukat. A pap meghintette az oltárt, a klérust és a népet mialatt az *Aspergest* (a húsvéti időben a *Vidi aquam-ot*) intonálták a nagymise előtt. Így hát fontos helyet foglalt el nemcsak a

* A jegyzeteket, melyek csekély részben kiegészítéseket, ezen kívül irodalmi hivatkozásokat tartalmaznak, valamint az idézett szövegek latin eredetijét közlik, elhagytuk.

rituáléban, hanem a római misszáléban is, melynek nyomtatott kiadásaiban rögtön a naptárt követte a vízszentelés.

Az 1614-es rituále 29 áldása túl kevés volt ahhoz, hogy minden közösség minden pasztorális igényét kielégítse, így szükséges volt hogy hamarosan újakat adjanak hozzá. Az V. Pál-féle rituále 1688-as kiadása a népre és a földekre adott áldással gyarapodott. Ezt nem a rituále többi áldása közé helyezték, hanem a könyv vége felé, az exorcizmusok rítusát követően. Ezt követte XIV. Benedek is, amikor a rituále új kiadását 1775. március 25.-én közzétette. Egy függelék nagy számú hozzáadott áldást tartalmazott, szinte megkétszerezve az eredeti Trident-utáni rituále terjedelmét. A könnyebbség kedvéért az áldásokat gyakran kivették a rituáléból, és külön füzetben publikálták, mint „áldások könyvét”. Helyi egyházmegyei rituálék és benedictionálék fejlődtek ki, különösen a 18.- és 19. századi Franciaországban. Ezekbe további olyan áldásokat gyűjtöttek össze, melyek a római rituáléból hiányoztak, de a helyi hívő közösségek pasztorális igényeinek megfeleltek. De ezeket a rituálékat és benedictionálékat is a víz megáldásának szertartásával kezdték.

XI. Pius 1925-ben tette közzé a római rituále új kiadását. Ez egy bőséges függelékben 71 nem-fenntartott áldást tartalmazott, és további 79 áldást a püspök számára fenntartva. A fenntartott áldásokból 52 egyes szerzetesrendek szükségleteit szolgálta. A rituále utolsó kiadását XII. Pius tette közzé 1952-ben. Itt a hozzáadott áldásokat a függelékből áthelyezték a IX. fejezetbe, az áldások szakaszában (De benedictionibus). Habár az áldások sorrendjét a könnyebb használhatóság kedvéért átrendezték, a víz megáldása itt is első helyen maradt. Az 1952-es rituále 179 áldást tartalmazott, ebből 95 fenntartott áldás.

A korábbi szertartásrend

A víz megáldásának V. Pál rituáléjában közölt szertartása változatlan maradt a rituále későbbi revízióiban, beleértve az 1952-est is. A szertartás a só exorcizmusával kezdődött, utána könyörgés következett, mely Isten áldását és megszentelő erejét hívta le az exorcizált sóra. A rövidség kedvéért ezt a só exorcizmusát és megáldását e tanulmányban nem tárgyaljuk. A víz maga is egy exorcizmus és egy áldó imádság tárgya volt, majd a sót elkeverték a vízzel, és a keverék felett egy lezáró áldó imádságot mondtak.

A víz exorcizmusának ez volt a formája:

Exorcizállak te, víznek teremtménye, az Istennek, a mindenható Atyának nevében, asz ő Fiának, a mi Urunk Jézus Krisztusnak nevében, és a Szentlélek erejében, hogy legyél exorcizált víz, mely az ellenség minden erejét menekülésre készíti, és hogy felhatalmazva legyél kiirtani és kitisztítani az ellenséget az ő istentelen angyalaival együtt, (s tedd ezt) a mi Urunk Jézus Krisztus hatalmával, aki eljövendő megítélni élőket és megholtakat, és tűz által az egész világot. Amen.

Az exorcizmus magát a vizet szólítja meg, „a víz teremtményét”, vagyis Isten teremtő aktusára hivatkozik. A víz megszólítását úgy magyarázhatjuk, ha párhuzamba állítjuk azzal a beszédmóddal, ahogy a Szentírás olykor az élettelen tárgyakat is Isten dicséretére szólítja fel (pl. Dániel 3, 60). A pap először exorcizálja a vizet a Szentháromság nevében, azután Krisztushoz intézi a könyörgést, hogy adjon hatalmat a víznek az ellenség és a bukott angyalok elűzésére, és űzze távol annak minden erejét és joghatságát (potestas). A könyörgés Krisztus hatalmát (virtus) említi, hozzákapcsolva az ő második eljövételéhez és az utolsó ítélethez, mely rémületbe ejti az ellenséget és annak angyalait. Fontos megjegyezni, hogy ez a formula, ha hatékonyságát feltételezzük, nem csupán exorcizálja a vizet, hanem annak erőt is ad,

hogy egy exorcizmus eszköze legyen abban az értelemben, hogy kihajtja az ellenséget és társait, megszüntesse annak befolyását.

A könyörgés a víz fölött e témával folytatódik, lehíva Isten áldását a vízre, hogy a sokféle rossz elhárításának eszközévé váljék.

Ó Isten, aki az emberi nem üdvösségéért a víz állagába helyezted nagy misztériumaidat (sacramenta), égy kegyes könyörgéseinkre, és áraszd ki áldásodnak erejével erőjét ezen elemre, melyet azért készítettünk el, hogy sokféle megtisztításra szolgáljon. Legyen ez a te teremtményed misztériumaidnak szolgálatára, vegye fel az isteni kegyelem hatóerejét ahhoz, hogy elűzze a démonokat és elhajtsa a kórságokat; ahová mindaz, ahová e vizet a hívők otthonaikban és más helyeken hintik, legyen szabad a tisztátalanságtól és legyen ment a sérelmektől; ne legyen ott pestises szellem, sem romlásba döntő lég, a rejtett ellenség csapdája távozzék onnan, s ha bármi lenne, ami ellenséges az ott lakók biztonságára és nyugalma, meneküljön el e vízzel való meghintés által, és legyen a szent neved lehívásával könyörgött jóllét megvédelmezve minden támadás ellen. A mi Urunk, Jézus Krisztus, a te Fiad által, ki veled él és uralkodik a Szentlélekkel egységben, Isten, mindörökkön örökké. Amen.

A könyörgés nemcsak azt kéri, hogy a víz legyen megáldva, hanem még inkább azt, hogy a vizet járja át Isten áldó ereje. Ennek az erőnek célja elsősorban apotropaikus (a gonosz elűző); elkergeti a démonokat és csapdáikat, a kórságokat és minden más rosszat. A rossz elűzése azonban nem úgy jelenik meg, mint önmagában való cél: a könyörgés kéri, hogy biztonság, nyugalom, általános jólét töltse be a hívők házaikat és helyeit, melyeket a vízzel meghintenek.

A pap most az exorcizált és megáldott a sót háromszor kereszt-alakban a vízbe keveri, mondván: „Legyen e só és víz elegyítése az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében” - erre a felelet: Amen. Ismét a verzikulust mondja: „Az Úr legyen veletek”, majd a rítus utolsó könyörgése következik az egybekevert víz és jó fölött.

Isten, a legyőzhetetlen hatalomnak forrása, és a leigázhatatlan országlás királya, mindenkor fenséges és győzhetetlen: te, aki meg tudod fékezni az ellenséges hatalom erejét, te aki legyőzöd a dühöngő ellenség vadságát, te, aki nagy hatalommal megalázott megtöröd a káros behatást: téged félelemmel eltelve és alázatosan leborulva kérlelünk, Urunk, hogy nézz kedves tekintettel e teremtményeidre, a sóra és vízre, ragyogj reá jóindulattal és szenteld meg azt kegyelmed harmatával, hogy ahol csak elhintik azt, a te szent neved lehívása által legyen a tisztátalan lélek támadása visszaverve, legyen a mérgező kígyó félelmes ereje messzire űzve, és méltóztassék jelenlétével mindenütt Szent Lélek mellettünk állni, kik kegyelmedet kérjük; a mi Urunk, Jézus Krisztus, a te Fiad által, aki veled él és uralkodik ugyanazon Szentlélekkel egységben, Isten, mindörökkön örökké. Amen.

Ez az utolsó könyörgés a legyőzhetetlen Istent kéri, kinek számára a Sátán nem jelent semmiféle fenyegetést, hogy világítsa be és szentelje meg teremtményeit, a sót és vizet. A kívánt hatás ismét az, hogy minden tisztátalan lélek támadását elűzze, az ősi kígyó félelmes fenyegetésével és mérgével együtt. Ám ez az áldás messze túlmege ezen az elhárító kérésen, amikor Istent arra kéri, hogy a Szentlélek jelenlétét ajándékozza mindenüvé, ahol azt majd elhintik. A gonosz befolyás elűzése úgy jelenik meg tehát, mint egy fajta szükséges előzmény az isteni hatalom teljes megnyilvánulása előtt, egyúttal világosan tanúsítja, hogy a megszentelés papi munus (kötelezettség, szolgálattétel).

Jegyezzük meg, hogy a könyörgés az Istent arra kéri, hogy a gonosz lelkek fussanak el, és Isten lelke lakozzék „mindenütt”, ahol a vizet elhintik. Az előző

könyörgés, melyet még a só nélküli víz fölött mondtak, még nyíltabban utal a hívek házaira és egyéb helyeikre. Ily módon a víz megáldásának szertartása egyúttal utal arra az elsődleges használatra, melyre a szenteltvizet szánják: a laikus hívők fogják azt magukhoz venni, hogy házaikra, istállóikra, földjeikre, üzleteikre, stb. hintsék. Ez volt elsősorban az a „cselekvő részvétel”, mellyel a középkorban és a tridenti korban az emberek az áldás liturgiájában részt vettek, még akkor is, ha ezt egyesek magánajtatosságnak nyilvánítják. A szenteltvíz használata minden más áldásban, éppúgy, mint a mise kezdetén, szilárdan megtartotta azt a liturgia keretei között. Így tehát a szenteltvíz nevezetes módon összekapcsolta az Egyház nyilvános, hivatalos istentiszteletét a hívek mindennapi életével.

Az áldások a II. vatikáni zsinat utáni római liturgikus könyvekben

A II. vatikáni zsinat atyái, amikor a szentelmények kategóriájában szemügyre vették az áldásokat, úgy rendelkeztek, hogy ezeket át kell tekinteni annak érdekében, hogy a szertartás elősegítse hívek értő, cselekvő, könnyebb részvételét (*conscia, actiosa et facili participatione fidelium*). Továbbá úgy rendelkeztek, hogy a fenntartott áldások számát kevésre kell visszaszorítani, és hogy ritka esetekben tegyék lehetővé néhány szentelménynek laikusok által való kiszolgáltatását.

Az áldások ezt követő revíziójának folyamatát a kommentátorok két szakaszra osztják. Az első, előkészítő szakasz 1970-től 1974-ig tartott. E szakaszban megfogalmazták azokat a tanbeli és gyakorlati elveket, melyek az áldások szövegének tényleges revízióját irányítják. A Sacrosanctum Concilium által lefektetett elvekhez képest három további, hozzáadott elv különösen fontossá vált a későbbiekben. Először is, a tanulmányi csoport az áldást elsősorban hálaadásként és dicséretként definiálta, amint ez kiderül a rituskongregáció 1972. február 23.-án kiadott közleményéből:

„Az áldásoknak... mindenek fölött és talán mindenek előtt az a jellegük, hogy hálát adnak és dicséretet mondanak Istennek, melynek igen szép példáját találhatjuk az átalakított miserítusban, amikor a kenyér és bor felajánlásakor ezt a formulát használják: „Áldott vagy, Urunk, mindenség Istene, mert a te jóságodból kaptuk a kenyeret... a bort...” Az áldás különleges teológiai fontossága azon nyugszik, hogy felismeri és hirdeti a teremtett dolgok jóságát, és a Teremtő gondviselését. A különféle életkörülményekben lévő ember, aki Isten képmására alkotott, hálát adván elismeri és megvallja, hogy minden teremtett dolog Isten kezéből származik.”

E nézőpontból az áldás elsősorban Isten teremtő tevékenységének hitvallásszerű kijelentése. Mint a fenti bekezdésben is, a zsinat-utáni periódus befolyásos liturgistái gyakran állították, hogy az áldásért való könyörgések modeljét az Eukarisztiában kell látni, és gyakran súlyos érvelésként hivatkoztak az „Apostoli Tradíció” címen insert, meglehetősen problematikus ókeresztény szövegre.

A második munka-elv, melyet a tanulmányi bizottság felállított az volt, hogy az áldásokat elsősorban az emberekre és tevékenységükre kell lehívni, és csak másodlagosan azokra a dolgokra és helyekre, melyeket ők használnak. Az Isten felé irányuló emberi hálaadás és dicséret hangsúlyozása kimutatható az áldások témájával a zsinat után foglalkozó katolikus teológusok írásaiban is. A tanulmányi csoport végeredményének fényében úgy összegezhetjük ezeket az elveket, hogy az áldások voltaképpen alkalmasak arra, hogy segítsék, különösen a hívőket a világban való tevékenykedésüket, és hogy hálát adjanak Istennek a teremtés javaiért.

A tanulmányi csoport utolsó elvét így fejezhetjük ki: „az áldásokban meg lehet engedni a Sátán hatalma elleni segítségkérést, de vigyázni kell, nehogy az áldást

amuletként vagy talizmánként használják. A bajhárító invokációk és imádságok, melyek célja a gonosz lélek befolyásának elhárítása, mellőzhetők, ha ellentétbe kerülnek azzal a fontosabb követelménnyel, hogy a babonás véleményeket letörjük. Az exorcizmusok, legalábbis ha elhagyásukat látjuk, úgy látszik, nem tartoztak az engedélyezhető elemek közé. Azok korábban a démonokat vagy a teremtett dolgokat szólították meg, és emiatt nem minősíthetők invokációknak, hiszen azokat Istenhez intézzük. Ez a harmadik habár csak félénken kifejtett elv a tanulmányi bizottság munkájának végeredményéből ítélve elegendő érvnek látszott arra, hogy a II. vatikáni zsinat előtti áldások e meghatározó arculatát teljességgel elvessek.

A második munkafázis 1974 végén kezdődött, egy második tanulmányi csoport felállításával, mely azonban hamarosan feloszlott, s munkáját egy harmadik tanulmányi csoport vette át. Az új „áldások könyve” 1984-ra készült (május 31.), amikor is II. János Pál pápa azt „De benedictionibus” cím alatt közzétette.

Az áldások e jelenlegi könyve általános bevezetést tartalmaz (praenotanda generalia), az áldások teológiai magyarázatával és végzésükre vonatkozó általános normákkal. A bevezetés hangsúlyozza, hogy az áldásokat, mint az Egyház liturgiájának részét, közösségben kell kiszolgáltatni. Azután leírja, hogy a tipikus áldás két fő részből áll, első Isten művének megvallása, a második Isten jóságának dicsérete és kérés a mennyei segítségért. Az első rész többféle elemet tartalmaz, ilyen a bevezető rítusok (ének, keresztség, üdvözlés, egy bevezető oktatás, mely az áldások jelentését kifejti), a szentírás olvasása és az egyetemes könyörgések. Míg az áldások többi része elhagyható, a szentírási olvasmány alapvetően tekinti, mely nem hagyható el. Az áldás tipikus lefolyása szerint a második rész az áldó formulára vagy könyörgésre szorítkozik, más esetleges jellel együtt, mely a rítushoz tartozó, ilyen a keresztség, vagy több rítusban a szenteltvízzel való meghintés.

Már az áldási szertartások szerkezetében felismerhetünk néhány radikális változást. Elsősorban is, az áldó könyörgéshez, mely a megelőző római rituáléban az áldások legfontosabb magját alkotta, most hozzáadták a szentírási olvasmányt. Másodsorban, a szenteltvíz immár nem központi eleme az áldás rítusának. Ennek megfelelően a víz megszentelése, mely kiemelt tiszteletbeli helyet kapott, most a 33. fejezetben van elrejtve.

1987-ben az ICEL (amerikai liturgikus bizottság) befejezte a *De benedictionibus* fordítását és adaptációját, melyet ideiglenes jelleggel tanulmányozás és hozzászólás céljából adott ki *Book of Blessings* címen. Ezt a Szentszék 1989. január 27.-én hagyta jóvá, szintén ideiglenes használatra az Egyesült Államok számára. 1989. december 3.-tól, advent első vasárján vált a könyv kötelező az Egyesült Államok valamennyi egyházmegyéjében. E naptól fogva más angol verziót nem szabad használni. Az Áldások Könyve a *De benedictionibus* szertartásainak és könyörgéseinek fordítása, 42 olyan további rítussal és könyörgéssel, melyeket a NCCB liturgiai bizottsága alkotott, vagy adott hozzá más liturgikus könyvekből. A számozás és elrendezés különbözik a latin tipikus kiadástól.

Az Áldások Könyvében 41. fejezete tartalmazza a víz megszentelésének misén kívüli szertartását. Gyakorlatilag ez a *De benedictionibus* 33. fejezetének fordítása. A következő elemzések alapja a latin kiadás, az itt következő fordítás a szerzőé, aki pontosan kívánja visszaadni az eredeti latint.

A jelenlegi szertartásrend

A víz misén kívüli megáldásának szertartása (ordo ad faciendam aquam benedictam extra missae celebrationem) a papság (püspök, pap vagy diakonus) számára van fenntartva. A szertartás kontextusa szerint a II. vatikáni rítus előtti

vízszentelés jogi utódja. Míg az előző rituále szerint sohasem a misén belül történt a szentelés, hanem vagy a sekrestyében vagy a mise előtt a templomban, a jelenlegi misszále saját szertartásként tartalmazza a misén belüli vízszentelést is, mely a bűnbánati ájtatosság helyén lehet használni; ezt a rítust azonban alább csak röviden és csak összehasonlítás gyanánt tárgyaljuk.

A misén kívüli vízszentelés rendje az 1984-es *De benedictionibus* szerint keresztvetéssel kezdődik. A bevezető rítusban a pap ezt követőleg köszönti az egybegyűlteket a következő, vagy hasonló szentírási szavakkal: „Isten, aki minket vízből és Szentlélekből újjánemzett Krisztusban, legyen veletek.” Erre a verzusra „és a te lelkeddel” vagy hasonló feleletet kell adni, majd a celebráns, ha ez megfelelő (a megjelenteket a következő vagy hasonló szavakkal előkészíti az áldás celebrációjára:

E vízáldással Krisztusra, az élő vízforrásra és a keresztség ama szentségére emlékezünk, melyben újjászülettünk vízből és Szentlélekből. Ezért bármikor e vizet széthintjük, illetve a templomba lévő vagy otthonainkban a kereszt jelével magunkra vesszük, hálát adunk Istennek leírhatatlan ajándékaiért, és segítségért kérjük, hogy élő módon ragaszkodni tudjunk ahhoz, amit a hitben befogadtunk.”

A vizet, melyet a rítus által kapunk, kétféleképpen használhatjuk: azt elhintik ránk, vagyis azokra, akik jelen vagyunk e celebráción; vagy pedig önmagunkat jelöljük meg vele, amikor belépünk a templomba, vagy otthon vagyunk. Amikor így használjuk, Krisztusra és a keresztségünkre emlékezünk, hálát adunk Istennek, és ahhoz kérjük segítségét, hogy élni tudjunk abban a szentségben, melyet hittel befogadtunk. A szertartás kezdete tehát úgy mutatja be a rítust, mint a jelenlévők keresztségének emléke, melyre hálaadással gondolunk.

Ezután szentírási olvasmány következik. A szertartás rend megadja János 7, 37-39 teljes szövegét, majd hat más lehetséges bibliai olvasmányt is megjelöl.

Most az áldó imádság következik. Itt három választási lehetőség van (és nincs utalás arra, hogy a celebráns „más hasonló szavakat” is használhat. A celebráns e három egyikét mondja a víz fölé terjesztett kezekkel. Az első:

„Áldott légy, Uram, mindenható Isten, aki Krisztusban, üdvösségünk élő vizében minket megáldani és belsőleg megújítani méltóztatott; add meg, hogy mi, akik e vízzel meghintve vagy azt használva megerősödünk, a lélek megújult ifjúságával a Szentlélek hatalma által folytonosan a megújult életben járjunk. Krisztus, a mi Urunk által. Amen.”

A *qui* (=aki) kötőszó Istent jelöli meg mint aki belsőleg megújított minket a keresztségben. A kérés arra irányul, hogy segítséget kapjunk a vízzel való „meghíntés” által ahhoz, hogy a megújult életben járjunk. A könyörgés azok megújulásáról beszél, akik jelen vagyunk a szertartáson. Nem engedi meg tehát, bármi dolog vagy hely a víz jótéteményében részesedjék. Továbbá: a könyörgés sem áldásokat, sem exocizmusokat nem tartalmaz. A szövegből úgy látszik, magának a víznek mivolta egyáltalán nem változik meg. Ugyanez az értelmezés igaz a második orációra is, melyet a jelen rítus felajánl:

„Urunk, szent Atyánk, nézz le ránk, akik (qui) szent Fiad által megváltva a keresztség által vízben és Szentlélekben újjászülettünk. Add meg, kérünk, hogy azok, kiket e vízzel meghintenek, testben és lélekben megújulva neked tiszta szolgálatot tehessenek. Krisztus Urunk által. Amen.”

Ez a formula a test- és lélekbéli megújulás kéri le azokra, akiket e vízzel majd meghintenek, hogy tiszta szolgálatot tehessenek az Atyának. Ez esetben a *qui* nem az Istenre vonatkozik, hanem ránk, akik megváltást és újjászületést kaptunk a keresztségben. A könyörgés ismét a keresztségre utal; a pap vizet ténylegesen nem szenteli meg, csupán a nép lesz meghintve azzal.

Az áldó könyörgések közül választható harmadik, utolsó szöveg ismét a keresztség szentségét hozza emlékezetbe. A szerkezet három részből áll, ezek mindegyik valamely tevékenységet tulajdonít a Szentháromság egy-egy személyének, akikre a *qui* klauzulával utal, s kéri, hogy az a személy áldja és tisztítsa meg az Egyházat:

„Isten, minden dolgok teremtője, aki vízzel és Szentlélekkel megadtad az ember és a mindenség formáját és képmását: R. áldjad és tisztítsd meg Egyházadat.

Krisztus, kinek a keresztfán átszúrt oldaladból az üdvösség szentségei jöttek elő: R. áldjad és tisztítsd meg Egyházadat.

Szentlélek, aki az Egyház keresztségi kebeléből az újjászületés fürdőjében minket új teremtménnyé tettél: R. áldjad és tisztítsd meg Egyházadat.”

Ez az áldás a teremtés vizére emlékeztet, azután arra a vízre, mely Krisztus oldalából jött elő, majd pedig a keresztség vizére. A szertartás tárgyát alkotó vízről azonban a szöveg nem tesz említést. Így a formula, bár tömör összegzést ad a víz üdvtörténeti szerepéről, nem kívánja meg, hogy a szertartásban használt vizet ténylegesen megáldják. A felkiáltás, melyet a gyülekezet válasza tartalmaz, ehelyett azt kéri, hogy az Egyház legyen megáldva és megtisztítva.

A szertartás végén a celebráns meghinti a jelenlévőket a vízzel, miközben ezt mondja:

„Legyen e víz az elnyert keresztség emlékjele, és emlékeztessen Krisztusra, aki minket megváltott szenvedése és feltámadása által. R. Amen.”

Ha alkalmas (*pro opportunitate*), a jelenlévők egy ide illő éneket énekelhetnek. A keresztség témája tehát, mely megnyitotta a szertartást, le is zárja azt, és végig előtérben van. A szertartás alapvető célja a híveket ahhoz segíteni, hogy visszaemlékezzenek keresztségükre és Krisztus üdvtörténeti művére.

E ponton több teológiai kérdés vethető fel. Például: amikor a szertartás véget ér, meg van-e áldva a víz, melyet abban használtak? Különbözik-e az bármely más víztől? Felelhet-e az ember igen-nel e kérdésre, midőn maga a szertartás nem ad semmi igazolást egy ilyen pozitív válaszhoz? Csalódnak-e Krisztus-hívők azon tagjai, akik úgy vélik, hogy a víz, melyet a templomok víztartóiban találnak, meg van áldva? Vajon ha egy farmer vízzel hinti meg sarjadó vetését, csupán annyi történik, hogy ez őt emlékezteti az üdvösség művére? Ha egy anyag szenteltvizet hint beteg kisdedére, van-e ez bármit is javára a kisdednek, aki még nem jutott értelme használatára, és így nem tudja Krisztust emlékezetébe idézni? Kinek van szánva ez az áldás: az anyának, vagy a kisdednek? Továbbá: ha az áldás célja alapvetően a dicséret és a hálaadás, részesedhet-e egyáltalán valaki az áldásban, ha a szertartáson nem volt jelen? Az áldás euchológiumának e radikális eltolódását később még fontolóra kell vennünk.

Radikális eltolódásról van itt szó. A fenti analízis megmutatta, hogy a jelenlegi szertartásrend egyáltalán nem az előzőből származik; nem annak revíziója, hanem egy teljesen új szerkesztmény. És ez a tény általában is jellemzi a jelenlegi *De benedictionibus* rituálét. A benne közölt száz formulából mindössze öt olyan van, amelyet közvetlenül az 1952-es rituále inspirált. De nem is ősi liturgikus könyvekből vették az új könyörgéseket, miként a revideált misszálé tette számos esetben. Pierre Jounel így fejtegeti az okot, miért kellett a rituále áldásait *ex nihilo* megszerkeszteni: „Az áldások eukarisztikus koncepciója az Apostoli Konstitúciók távoli ideje óta elenyészett, így a középkori szakramentáriumok és az újabb rituálék nem adtak sok segítséget.” Ezzel az állítással Jounel ténylegesen félrerakta az Egyház egész örökségét az áldás-szövegek tekintetében. Sőt, utalása egy „ősi” és homályos szövegre elárulja, hogy az áldások revíziójának munkája nagy fokban az áldások történetének egy sajátos értelmezéséről függött; olyan értelmezéstől, mely archeologizál, de nem állja ki a kritikai vizsgálatot.

Ezzel szemben az 1952-es vízáldás közvetlen leszármazottja annak a tradíciójának, melyet a liturgikus könyvek eredetéig visszanyomozhatunk. A 10. században Mainzban szerkesztett „római-germán Pontificále” ugyanazokat az exorcizmusokat és áldás-könyörgéseket tartalmazza a só és víz felett, amelyeket az 1952-es rituáléban találunk. Még visszább menve: ezeket teljességükben megtaláljuk a Szent Gergelyről elnevezett sacramentáriumban. A Sacramentarium Gregorianum szerkesztője pedig azt a szöveget vette át – csupán kisebb variánsokkal –, melyek az ősi Geláziusz-i sacramentáriumban találhatóak a *Benedictio aquae spargendae in domo* (a házakra hintendő szentelt víz megáldása) szövegében. A 750 körül Chelles-ben szerkesztett Gelasianum pedig, mely ősiségére és a kézirat teljességére való tekintettel a korai római liturgia kiváltságos tanúja, olyan korábbi anyagot tartalmaz, mely korai déltáliai mintákra megy vissza. A Gelasianumban közölt só és víz exorcizmusait és áldásait egy sor szószerinti párhuzam kapcsolja össze a Gregoriánummal, azon keresztül tehát azzal a vízszentelési szertartással, melyet az 1952-es római rituále tartalmaz.

Egy másik ellentmondás tűnik elénk akkor, ha elolvassuk a víz megáldásának a misén belüli rítusát, amint az a legutóbbi római misszálé második függelékében található. Ez a szertartás három áldó könyörgést tartalmaz, s azok több tekintetben megfelelnek a vízszentelés hagyományos szövegeinek. Elsősorban: ezek valóban arra kéri Istent, hogy áldja meg a vizet; másodsor: említést tesznek a szenteltvíznek gonosz elűző hatásáról, még ha igaz is, hogy ez az utalás tompított, és hogy az ősi ellenséget nem nevezi néven. Harmadrészt, legalább megengedik, hogy ott, ahol szokásos, a vizet sóval keverjék. E három elem teljes hiánya a *De benedictionibus* rituáléban, ugyanakkor jelenlétük a misszáléban arról tanúskodik, hogy a kétféle liturgikus könyv szerkesztéséért felelős személyek teológiai nézeteit nem hangolták össze.

Honnan ez a kontraszt?

A korábbi vízszentelés és annak (misén kívüli) jelenlegi rendje közti különbséget vizsgáltuk, s ez eleven szemléltetést adott arra nézve, hogy az 1984-es *De benedictionibus* nem pusztán a II. vatikáni zsinat előtti római rituále revíziója. Attól különböző mű, mely, úgy látszik, az áldás és exorcizmus mibenlétére vonatkozó egészen eltérő felfogás alapoz meg, olyan felfogás, melyet nagyrészt a 23. sz. tanulmányi csoport korábban leírt revíziós elvei határoznak meg.

Milyen teológiai eltolódás vezetett ahhoz az új értelmezéshez, mely a rituále áldásainak teljes újraírását eredményezte? – kérdezhetjük most. David Stosur úgy tartja, hogy az áldásokra vonatkozó érdeklődésnek, egy mai áldás-teológiának hiányában nem történhetett más, mint hogy a II. vatikáni zsinat utáni teológusoknak a szentségekre és általában a liturgiára vonatkozó nézeteit extrapolálták az áldások területére. Továbbmenőleg Stosur különösen Otto Semmelroth, Edward Schillebeeckx és Karl Rahner liturgikus reflexióira utal. Különösen érdekes a következő szakasz, melyben Stosur Rahnernek liturgiára vonatkozó néhány állítását szövi egybe:

„A szentségtan koncepcionális modellje annak megfelelően változik, ahogy Istennek a világhoz való viszonyát értelmezzük. Rahner megfogalmazása szerint „egy olyan felfogásból, melynek alapja annak hallgatóságos feltételezése, hogy a kegyelem Isten meg nem érdemelt ajándéka, mely sokszor egy azt tagadó szekuláris és bűnös világban jelenik meg”, áttérünk egy olyanra, mely „abból a felfogásból indul ki, hogy a világot kezdetétől fogva körülvette és átjárta az isteni önközlés kegyelme”. „Ennek megfelelően a szentségeket nem kell úgy érteni, mint Isten sokszoros és egyedi belenyúlásait a szekuláris világba, hanem mint a világ legbensőbb, mindenkor

jelenlévő kegyelmi megajándékozottságának, a történelemben belépő Istennel való átjártságának „kitöréseit”. A teremtés anyagi valói, mint a liturgia világának szükségszerű összetevői ettől a tényről válnak értékessé. Viszonyzsképpen a teremtett anyagvilág értékeit megértjük és elismerjük a szentségi cselekményben, melyben a dolgokat azzal a céllal használjuk, hogy ezt a „legősibb, legalapvetőbb” liturgiát szimbolizáljuk velük.”

Hosszú az út, hogy a „világ liturgiájának” ez a fogalma (akár jogosan, akár hibásan tulajdonítják Rahnernek), oda vezethetett, hogy megokolja, miért nem áldja meg és nem exorcizálja a pap a vizet a jelenlegi (misén kívüli) vízszentelésben, és még általánosabban: miért nem részesülnek többnyire áldásban és exorcizálásban a dolgok a *De benedictionibus* rendje szerint. Habár magát a kifejezést elég ritkán használják, mégis a „világ liturgiája” világítja meg azt a közmeggyőződést, mellyel a zsinat utáni korszak sok teológusa az áldásokról beszél. Isten teremtményei a teremtés folytán áldottak; a liturgikus áldás alkalmat ad, hogy Istent ezért dicsérjük, neki hálát adjunk, pasztorális nézőpontból pedig: az emlékeztetés által neveljük a jelenlévőket.

A szenteltvíz egyik teológusa a teremtés állapotának egészen más nézőpontját fogalmazta meg a II. vatikáni zsinat előtt a következő mondatokban: „Első szüleink bukása révén a gonosz lélek befolyást szerzett nem csak az ember fölött, hanem a lélektelen természet fölött is; ezért hívja őt a Szentírás „a világ fejedelmének” (Ján 12, 31; 14,30; 16,11). Ez okból, amikor az Egyház egy dolgot exorcizál, „eltávolítja a rajta ülő átkot és a Sátán hatalmát egészen lerontja, vagy legalábbis csökkenti.” Ugyanez az értelmező így fejt ki azt, amit a szenteltvízre vonatkozó konszenzusnak nevez:

„Szinte minden teológus tanítja, hogy a szenteltvíz, ha megfelelő szándékkal és felkészültséggel használják, segítő kegyelmet közvetít, elengedi a bocsánatos bűnt, féken tartja a Sátán hatalmát, világi áldásokat közvetít, mint például testi egészséget és védelmet az időleges rossz ellen. Amikor a pap szenteltvizet készít, az egész Egyház nevében különösen ezekért az isteni adományokért könyörög. Ezért biztos, hogy a minden velünk lévő szentelmények jámbor használata az üdvösség igen hasznos eszköze.”

Ezért általánosságban egy dolog megáldása, megszentelése, és különlegesen is a vízé hozzájárul ahhoz, hogy a Sátán befolyása afölött megtörjék, s az tovább már ne szolgáljon az ő gyűlöletének eszközeként. Ezután, Krisztusnak az Egyházra rábízott hatalma folytán, a megáldott dolog a jó hatékony eszközeként használható, feltéve annak a személynek megfelelő dispozióját, aki a dolog használatában részesül. Az ilyen exorcizmust gyakran megtaláljuk régi rituálékban, beleértve például a keresztségi rítust is. Az exorcizmus természeténél fogva előkészítő jellegű: ha valamit vagy valakit az áldás eszközévé akarunk tenni, logikus, hogy az a személy vagy dolog előbb kiszabaduljon a démoni behatás alól. Az ilyen előkészítő exorcizmusok nem tételezik fel, hogy a Gonosz olyan értelemben birtokolna egy dolgot vagy személyt, hogy benne lakna (megszállná); de abban az értelemben igen, hogy valamiféle igénye, hatóköre, hatalma van fölötte a Bűnbeesés erejénél fogva.

Ez a felfogás talán pesszimizmának látszik a teremtett világ Bűnbeesés utáni állapotára nézve. De hát ez egybeesik azzal, amit a biblia mond a teremtett világ állapotáról, amint ez kiolvasható például a Római Levél 8. fejezet 19-21. verséből: „A teremtett világ sóvárgó vágyakozással várja Isten gyermekeinek kinyilvánulását, mert a teremtés hiábavalóságnak van alávetve... abban a reményben, hogy a teremtett világ maga is kiszabadulhat a romlandóságnak való alávetettségéből, és részesülhet Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságában.” Másrészt minden olyan felfogás, mely nem számol a gonosz befolyásával, minthogy minden erővel a teremtés jó voltához akar

ragaszkodni, joggal vádolható olyan optimizmussal, mely a naivitásba torkollik. Az ilyen optimisztikus szemléletmódok egy bizonyos fajta elfogultságot árulnak el, amikor könnyedén elfelejtkeznek a bűn radikális hatásáról a teremtett világ fölött. „Átkozott legyen a föld miattad! Verejtékben eszed annak termését életed minden napján!” (Teremtés 3, 17). Kétségtelen, hogy Isten minden dolgot jónak teremtett. De mi már nem élünk az Éden kertjében.

Kétségtelen, hogy az ilyen optimisztikus nézetek érnek el csúcspontjukhoz akkor, amikor „újraértékelik” az exorcizmusokat, erős befolyást gyakorolva ezzel a vízszentelés jelen szertartására is. Achille M. Triacca egy „új felfogást” taglal, mely igazolja a rituálé áldásaiban tagadhatatlanul megnyilvánuló átalakulást. Az ő felfogása szerint „az exorcizmus leghitelesebb (*le plus authentique*) liturgikus és egyházi magyarázatát egy optimisztikus vízió (*la vision optimiste*) jellemzi, mely mindent befoglal az üdvösségtörténetbe, és az egész teremtett világot a megváltás felé vezető úton látja. Ezért Triacca az exorcizmus méltatásakor az anamnézis fontosságát emeli ki (melyet az üdvtörténetre való emlékezőként ért). Továbbmenve amellet érvel, hogy az exorcizmus – annak leghitelesebb formájában – nem más, mint a Szentlélek lehívása (epiklézis). Triacca „hitelességi” kritériuma némileg homályos, s éppúgy érvelésének logikája is. Mint a régi szertartásrend fenti tárgyalásánál láttuk, a gonosz hatásának elűzése úgy jelenik meg, mint előfeltétel, mielőtt a megáldandó tárgyon az isteni hatalom teljesen érvényesülne; inkább előkészítés, mint magában vett cél. De semmi esetre sem lehet az exorcizmust összekeverni az epiklézissel.

Mindhárom könyörgés a víz misén kívüli megáldásának szertartásában említi a Szentlelket, és a szöveg uralkodó témája az anamnézis, vagyis az üdvtörténetre való emlékezés – különösképpen az, hogy a keresztség által az egyén is belép az üdvtérbe. Azok számára, akik látják az összefüggést, ezek a gonosz elűzésének témájából maradtak vissza, abból a témából, mely a korábbi vízszentelésben uralkodó volt. Akik nem tudják elfogadni, hogy az anamnézis és epiklézis ugyanazt jelenti, mint az exorcizmus; vagy hogy a dicsőítés, hálaadás, a keresztségünkre való visszaemlékezés nem azonos a víz megáldásával, csodálkozva kérdezhetik, vajon az Egyház áldásaiban bekövetkezett radikális változások valóban a II. vatikáni zsinat akaratát tükrözik-e, mely szerint „*sacramentalia recognoscantur*”, vagyis a szentelmények liturgiáját revideálni kell.